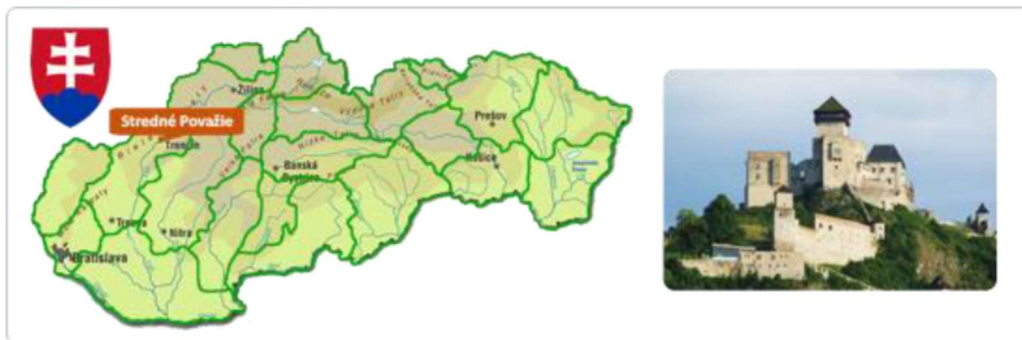

Strednopovažský región

Zdroj: <http://www.slovakregion.sk/regiony-slovenska>

Obsah

1. História, pamiatky a kultúra
2. Priemysel
3. Poľnohospodárstvo
4. Stručná charakteristika okresov Strednopovažského regiónu
5. Tradičné jedlá Strednopovažského regiónu
6. Zoznam vybraných podujatí Strednopovažského regiónu propagujúcich potraviny

1. HISTÓRIA, PAMIATKY A KULTÚRA

Strednopovažský región zahŕňa okresy Trenčín, Ilava, Nové Mesto nad Váhom (okrem štyroch juhovýchodných obcí, ktoré sú zaradené v Dolnopovažskom regióne), severnú časť okresu Myjava a južnú časť okresu Púchov. Všetky okresy z administratívno-organizačného hľadiska patria do Trenčianskeho samosprávneho kraja. Typický vzhľad a charakter Strednopovažského regiónu výrazne ovplyvňuje najdlhšia slovenská rieka Váh, ktorá vytvára centrálnu os tejto oblasti. Okolité pohoria - zo západu Biele Karpaty, z juhozápadu Myjavská pahorkatina, z juhu Malé Karpaty, a z východu Považský Inovec a Strážovské vrchy, poskytujú výborné podmienky na rekreačné aktivity, najmä na pešiu turistiku, cykloturistiku, v lete s možnosťou vodných športov a v zime lyžovania. Región je prítiažlivý aj svojou históriou, tradíciou umeleckej a remeselnej zručnosti, možnosťami športového využitia, rekreácie a množstvom prírodných krás.

Región je bohatý na povrchovú vodu, podzemné vody, geotermálne pramene ako aj minerálne vody. Na území sa nachádzajú ložiská hnedého uhlia, lignitu a najmä stavebných zdrojov. Najviac chránených území v regióne je vyhlásených v okresoch Nové Mesto nad Váhom a Trenčín. Najmenej chránených území je v okresoch Púchov a Myjava. V kraji sa nachádzajú chránené oblasti s 2. stupňom ochrany: Malé Karpaty, Biele Karpaty a Strážovské vrchy. Z prírodných zdrojov majú značné zastúpenie minerálne vody – zdroje prírodných minerálnych vôd sú známe pod značkami Lucka, Mitická, Šivarina a Matúšov prameň. Na území sa nachádzajú prírodné liečivé zdroje v Trenčianskych Tepliciach a prírodné minerálne zdroje v Trenčianskych Miticiach, Mníchovej Lehote a Lúke nad Váhom majú vymedzené ochranné pásma.

Územie kraja prešlo mnohými historickými etapami. Pamätá si príchod rímskych légii, vpády Tatárov i obdobie slávy počas vládnutia „Pána Váhu a Tatier“ – Matúša Čáka Trenčianskeho. Rímska vojenská osada Laugaricio je najsevernejším dokladom expanzie rímskych légii cisára Marca Aurélie v oblasti strednej Európy. Nápis na strmej stene trenčianskej hradnej skaly vytesaný na pamiatku víťazstva nad Kvádmi v roku 179 je dnes návštevníkom prístupný z preskleného výklenku Hotela Tatra.

Odrazom jedinečného kultúrneho dedičstva sú zachovalé majestátne stavby na historických miestach, staré kostoly či kaštiele.

Po dobudovaní systému strážnych a obranných hradov na Považí vznikli menšie hospodársko-správne jednotky, ktorých centrami sa stali stredoveké feudálne hrady a ich hradné panstvá. Množstvo hradov na strednom Považí bolo na tomto území postavených na strategicky dôležitých vyvýšeninách s výborným výhľadom do okolia z toho dôvodu, že táto oblasť tvorila západnú hranicu bývalého uhorského kráľovstva. Dnes sú z nich už len ruiny. Potom, ako prestali mať strážnu funkciu, páni hrady opustili a tie postupne chátrali. Najjužnejšie situovaná je v Považskom Inovci zrúcanina gotického hradu Tematín z 13. storočia, ktorý pustol od začiatku 18. storočia. Župné sídlo bolo do polovice 17. storočia na Trenčianskom hrade. Hrady stredného Považia sú opradené ľudovými povestami, napr. Hrad Beckov, Čachtický hrad.

Odolný charakter osídlenia a odlišné podmienky hospodárenia spôsobili značnú vnútroregionálnu diferenciáciu. Prejavuje sa výrazne najmä v ľudovom odevu a ľudovom staviteľstve, v kalendárnych obyčajoch a v hudobnom folklóre, ale tiež v nárečiach. Na území bývalej Trenčianskej župy sa vyskytovalo niekoľko etnografických regiónov. Zo súčasného územia Stredného Považia, ktoré z kultúrno-historického hľadiska patrilo do Trenčianskej župy, na pravej strane Váhu sú to Dolná Súča a Horná Súča aj s kopanicami a napokon oblasť

Bošackej doliny. Menované obce boli dosídlené obyvateľstvom zo stredného Slovenska. Národnostné zloženie obyvateľstva bolo pomerne homogénne. Slovenská národnosť jasne prevládala. Maďarizačné tendencie, ktoré vrcholili na prelome 19. a 20. storočia, nemali medzi vidieckym obyvateľstvom trenčianskeho regiónu významnejšiu odozvu. Blízkosť etnickej hranice (Morava) dávala možnosť k vzniku miešaných manželstiev, ktoré sa aspoň v pohraničných obciach vždy vyskytovali. Národnostná orientácia takých rodín potom rešpektovala miesto svojho usídlenia na jednej alebo druhej strane hranice. Prevažujúcim náboženstvom až dodnes je rímskokatolícke. V 17. storočí po bitke na Bielej hore prichádzali na územie Trenčianskej župy (Púchov, Lednica, Trenčín) rodiny moravských exulantov, ktorí položili základ evanjelickému vierovyznaniu, významne zastúpenému najmä na slovensko-moravskom pohraničí.

Dediny na strednom Považí sa nachádzajú väčšinou v údoliach, niektoré na nivách v blízkosti Váhu. Lokality s kopianicovým a lazovým osídlením sa vyskytujú predovšetkým v Bielych Karpatoch a Javorníkoch.

Kombinácia prírodných a kultúrnych predpokladov vytvára priaznivé podmienky pre vidiecky cestovný ruch spojený najmä s využívaním prírodného a historického potenciálu. Potenciál pre rozvoj cestovného ruchu a súvisiacich aktivít predstavuje aj skutočnosť, že región je prihraničným regiónom.

Prvá písomná zmienka o súčasnom Trenčíne pochádza z roku 1111 a hovorí o osade ležiacej pod mohutným hradom a pri starej obchodnej ceste. Osada sa však najrýchlejšie rozvíjala v období panovania Matúša Čáka, ktorý sa stal vládcom takmer celého územia dnešného Slovenska. Vlastnil asi 30 slovenských hradov. Dominantou celého Považia, a samozrejme mesta Trenčín, je **Trenčiansky hrad**, v ktorom sa počas roka organizujú rôzne koncerty, stredoveké hry a atraktívne nočné prehliadky. Hrad preslávil najmä jeho najmocnejší majiteľ Matúš Čák Trenčiansky, nazývaný aj „Pán Váhu a Tatier“. Azda najznámejšia je 80 m hlboká Studňa lásky. K hradu sa viaže jedna z najstarších, ale i najkrajších slovenských povestí o Omarovi, Fatime a Studni lásky. Rozpráva o láske tureckého pašu Omara ku krásnej Fatime, zajatkyni Štefana Zápoľského na Trenčianskom hrade. Za jej slobodu sľúbil Omar vykopať na hrade studňu, aby sa stal skutočne nedobytným. So svojimi 300 druhmi sa vraj po tri roky snažil z tvrdej skaly vykopať vzácnu vodu. To sa mu za cenu smrti takmer všetkých druhov i podarilo. So slovami „Zápoľský, vodu máš, ale tvoje srdce je tvrdšie ako tá skala“ si Fatimu odviezol domov.

Ďalšia povesť hovorí o **dome mestského kata**, ktorý pochádza zo 16. storočia. Kat býval na poschodí, na prízemí bolo väzenie a mučiareň. V expozícii je vystavený stredoveký

dereš a popravné meče, ktorými stínali hlavy aj zlodejom. „Najhoršia poprava bola, že odsúdeného zviazali, položili na zem a kat ho mečom rozsekol na štyri kusy. Alebo odsúdeného priviazali za ruky a za nohy medzi štyri kone a takto ho roztrhli.“ Dejú sa tu záhadné veci. Z ničoho nič sa hýbu ťažké predmety a ozýva sa čudné búchanie, zrazu sa prudko rozhúpa ťažká klada na mučenie, ktorá visí na lanku na stene. Lieta asi meter do boku, potom sa zrazu zastaví. „Klada sa z ničoho nič začala kývať a potom zrazu akoby uťalo - zostala stáť. Záhadný je aj silný buchot, ktorý sa v dome začal ozývať. Zrazu niečo buchne, ako keby čosi spadlo, ale nikdy nič spadnuté sa nenájde.“

Čachtický hrad vznikol v prvej polovici 13. storočia. Patril medzi prvé hrady, ktoré zabezpečovali západnú hranicu Uhorska, najmä v 13. storočí. Alžbeta Báthoryov, prezývaná Čachtická pani, ktorá na hrade žila, bola uhorská grófka. Je pokladaná za najznámejšiu masovú vrahyňu v slovenských a maďarských dejinách.

Beckovský hrad patril k obrannému systému hradov už v časoch Veľkej Moravy. V 14. – 15. storočí sa stal majetkom Stibora, po kráľovi prvého muža v krajine. V týchto časoch tu vzniklo jedno z mála dôležitých umeleckých centier.

Mimoriadnym bohatstvom kraja sú termálne a minerálne pramene, pri ktorých vznikli kúpele s kvalitnou medicínskou starostlivosťou. Najvýznamnejšie sú staré **kúpele Trenčianske Teplice**, ktoré do 19. storočia patrili majiteľom Trenčianskeho hradu. Prvý písomný záznam o liečivých prameňoch pochádza z roku 1242. Vznik kúpeľov sa datuje do roku 1580. Výdatné termálne vody majú blahodarný účinok predovšetkým na ochorenia pohybového ústrojenstva a liečbu nervových chorôb. Sírnaté 37,7 - 40 °C teplé pramene sa používajú priamo bez úpravy na vonkajšiu balneoterapiu. Účinky minerálnych vôd a zdravotnej starostlivosti umocňuje aj čistý vzduch, ticho a hlboké lesy, ktoré kúpeľné mestečko obklopujú. Okrem liečebných pobytov s prísnu sanatórnou starostlivosťou kúpele čoraz viac poskytujú aj kratšie rekondičné pobyty a wellness. Najkrajšou stavebnou pamiatkou je kúpeľný dom Hammam, postavený v orientálnom maurskom slohu v roku 1888.

Areál Zelená voda je výbornou voľbou pre letnú dovolenku, poskytuje svojim návštevníkom bohaté rekreačné využitie, a to najmä na vodnej ploche bývalých bagrovísk, kde vzniklo toto rekreačné centrum.

Rázovitá kopaničiarska oblasť okolo Myjavy na hraniciach s Českou republikou láka nielen milovníkov histórie, ale aj ľudových stavieb a folklóru. Je významnou etnografickou oblasťou s originálnou ľudovou architektúrou starých gazdovských domov, odevmi i tradíciami. Na Myjave sa konajú pravidelné festivaly kopaničiarskeho folklóru.

Mestečko Myjava zohralo významnú úlohu v dejinách emancipácie slovenského národa. Takmer celý kraj sa pod vedením Jozefa Miloslava Hurbana zapojil do národnooslobodzovacieho hnutia. Tu bola počas udalostí v roku 1848 vyhlásená Slovenská národná rada. V dome, kde založili Slovenskú národnú radu, je dnes **Múzeum slovenských národných rád**.

Na **evanjelickej fare v Košariskách** sa v roku 1880 narodil Milan Rastislav Štefánik, francúzsky generál, vedec, cestovateľ a politik, ktorý sa stal v roku 1918 spoluvorcom Československa a bol jeho prvým ministrom vojny. Keď sa v roku 1919 vracal zo zahraničia po prvý raz do nového štátu, zahynul pri Bratislave tesne pred pristátím pri leteckom nešťastí. Na jeho pamiatku stojí na vrchu **Bradlo** nad Košariskami monumentálna travertínová mohyla, pri ktorej sa každoročne konajú spomienkové slávnosti. V jeho rodnom dome v Košariskách je múzeum.

2. PRIEMYSEL

Rozvoj priemyslu na Strednom Považí môžeme spájať s vybudovaním zbrojovky v Dubnici, ktorá viazala významnú časť pracovných síl v druhej polovici 20. storočia. Pri nej bolo vybudované mesto Nová Dubnica. Obyvatelia sledovaného regiónu sa okrem poľnohospodárstva venovali aj remeslám. Strediskami remeselnej produkcie na Strednom Považí boli mestá Trenčín a Ilava. Začiatkom 20. storočia bola v Trenčíne založená textilná továreň Tiberghien a spol. Tento závod poskytoval pracovné príležitosti i roľníckemu obyvateľstvu, súčasne jeho produkcia podnietila nahrádzanie niektorých krojových súčastí továrenskými výrobkami. V prvej polovici 17. storočia prichádzali aj na toto územie habáni, čo malo vplyv na rozvoj keramickej tvorby. Posledný výrobca majoliky v Trenčíne zomrel v roku 1938. Začiatkom 80. rokov 20. storočia bola výroba trenčianskej keramiky opäť obnovená.

Varechári a struhári zo staroturských a lubinských kopanic vyrábali aj počas vandroviak po obciach na Považí a ich pôsobením vznikli aj ďalšie strediská varechárskej výroby - napríklad v Selci. Rozšírená bola aj výroba slamienok - pletených nádob okrúhleho alebo podlhovastého tvaru najmä na kopaniciach Dolnej Súče (Polníky) a vo Višňovom. Dodnes sa zachovalo spracovanie nelúpaného prútia v Dolnej Súči a Selci.

Na základe ekonomickej štruktúry môžeme región považovať za priemyselný. Má dlhoročnú tradíciu v oblasti strojárkeho, textilného, chemického a banského priemyslu.

Na vytvorených územiach obcí, miest, alebo zónach sa sústreďujú aktivity priemyselnej výroby alebo služieb. V regióne je vybudovaných 6 priemyselných parkov - v

Dubnici nad Váhom, na Myjave, v Trenčíne, Chocholnej – Velčiciach, v Rakoľuboch a v Hornej Strede.

V Trenčíne má strojárské odvetvie dlhoročnú tradíciu. V minulosti dominoval ťažký priemysel orientovaný najmä na zbrojársku výrobu. V súčasnej dobe má strojársky priemysel charakter ľahkého priemyslu ako je napr. výroba súčastí pre automobilový priemysel, obrábacích strojov a robotizovaných pracovísk, jednoúčelových zariadení, dielov pre výrobu ventilačných a klimatizačných zariadení, poloautomatov pre rôzne vozidlá a prívesy, prevodoviek, valivých ložísk, výroba zdravotníckej techniky, klimatizačných zariadení, a pod. Medzi najvýznamnejšie podniky strojárkeho priemyslu patria: EMERSON, a. s.; Chirana – medical, a. s.; VIPO, a. s.; BOST SK, a. s.; Konštrukta Defence, a. s.; Konštrukcia Industry, a. s.; TRENS, a. s.; Askoll Slovakia, s. r. o.

Najvýznamnejšie podniky automobilového priemyslu sa orientujú predovšetkým na výrobu káblových zväzkov rozvodov (LEONI Slovakia, spol. s r. o.), svetlometov a elektronických zariadení (Hella Slovakia Front-Lightning, s. r. o.). Ďalej v regióne pôsobia spoločnosti: MAGNA SLOVETICA, s. r. o.; Vacuumschmelze, s. r. o.

Elektrotechnický priemysel, ktorý má v regióne viac ako 100-ročnú tradíciu, je v súčasnosti zameraný hlavne na výskum (EVPÚ Nová Dubnica) a výrobu elektronických súčiastok (Delta Electronics, s. r. o. – telekomunikačné súčiastky, Elster, s. r. o. – meracia technika; Weatherford-Kabel, s. r. o. - káble).

V oblasti stavebného priemyslu pôsobia mnohé podniky, z ktorých najvýznamnejšími sú Keraming a. s. a CENMAC, a. s. v Trenčíne.

Potravinársky priemysel je dominantný výrobou liehovín, ovocných destilátov a rafinovaných liehov (OLD Herold Trenčín), cukru (Považský cukor, a. s. v Trenčianskej Teplej) a minerálnych vôd (Mitická, IWA v Trenčianskych Miticiach; Lucka a Matúšov prameň v Lúke nad Váhom; Šivarina v Mníchovej Lehote), spracovaním mäsa a pod.

Centrum kompetencie pre výskum skla VITRUM Laugaricio VILA v Trenčíne pôsobí v oblasti sklárskeho priemyslu ako spoločné výskumné pracovisko Ústavu anorganickej chémie SAV, Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Fakulty chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity v Bratislave a spoločnosti RONA.

3. POĽNOHOSPODÁRSTVO

Hlavným zamestnaním obyvateľov regiónu bolo poľnohospodárstvo. Zväčša však výmera pôdy nestačila na obživu, preto sa roľníci venovali aj iným spôsobom obživy, ktoré mali doplnkový charakter. Od prelomu 19. a 20. storočia boli zamestnaní aj v priemysle, rozšírené tu bolo kovoľníctvo. Druh pestovaných plodín závisel od polohy a kvality obrábanej pôdy. Polia sa nachádzali nielen v údoliach Váhu a niektorých menších riečok, ale aj vo vyšších polohách. Nízka kvalita pôdy, ťažká dostupnosť väčšiny polí a najmä významný podiel práce žien v poľnohospodárstve zapríčinili, že pre väčšiu časť územia regiónu bolo charakteristické aj ručné obrábanie pôdy ešte v 20. storočí. Najväčší význam z pestovaných plodín mali obilniny a okopaniny, darilo sa aj raži a pšenici, zelenine a teplomilným druhom ovocia, vo vrchoch sa pestoval jačmeň a ovos, zemiaky a krmná repa, na juhu regiónu i kukurica. Začiatkom 20. storočia sa ujalo u niektorých roľníkov v okolí Trenčína aj pestovanie cukrovej repy pre potreby cukrovaru v Trenčianskej Teplej.

Pestovanie ovocných stromov malo význam z dvoch hľadísk: bolo súčasťou obživy a pri predaji v čerstvej i sušenej podobe predstavovalo finančné príjmy. Najväčšej obľube sa tešili slivky, z ktorých sa páčila slivovica, príznačná najmä pre Bošácku dolinu. Z priemyselných plodín boli zastúpené konope a ľan.

Dôležitý význam mal aj chov hospodárskych zvierat: oviec a hovädzieho dobytku. V niektorých lokalitách Javorníkov, Bielych Karpát, Strážovských vrchov sú známe letné hospodárstva: salaše, šopy. Do nich odchádzali na letnú sezónu niektorí členovia rodiny spolu s dobytkom. Tento spôsob sezónneho hospodárenia zanikol po druhej svetovej vojne. Z mnohých obcí regiónu odchádzali chudobní roľníci a ich rodinní príslušníci na sezónne práce do úrodnejších oblastí Rakúsko-Uhorskej monarchie. Boli to najčastejšie južné časti Slovenska, ale i kraje na území dnešného Rakúska a Maďarska. Zostávali tam niekoľko mesiacov a domov sa vracali spravidla koncom jesene. Ich zárobok mal väčšinou naturálny charakter. Schudobnenie obyvateľstva v období od druhej polovice 19. storočia súviselo s nedôsledným odstránením feudálnych vzťahov v oblastiach s kopaničiarskou pôdou.

Z hľadiska poľnohospodárskej výroby má región rôzne prírodné podmienky. Rastlinná výroba je špecifická v teplejších, nižšie položených oblastiach, produkuje sa tu najmä jačmeň, cukrová repa, pšenica a repka olejná. Vo vyšších polohách sa pestujú zemiaky. Významné je ovocinárstvo a pestovanie chmeľu. Z celkovej výmery chmeľníc 546,10 ha je 50,0 % v okrese Trenčín a 34,0 % v okrese Nové Mesto nad Váhom. Vinohrady sa nachádzajú na hranici

Malokarpatskej vinárskej oblasti. So stúpajúcou výškou pribúdajú lúky a pasienky, na ktoré nadväzuje chov hovädzieho dobytku a oviec. Živočíšna výroba sa orientuje aj na chov hydiny.

Dôležitú úlohu v regióne má aj lesníctvo. Bukové, dubové a borovicové porasty pokrývajú takmer polovicu celkovej plochy kraja. Vzhľadom na vysoké percento lesnatosti a výskyt viacerých druhov zveri v regióne, je rozšírené a využívané poľovníctvo. Slúži na uspokojovanie a relaxáciu členov rôznych poľovných združení.

4. STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA OKRESOV PODUNAJSKA

Okres Trenčín

Okres Trenčín má rozlohu 674,82 km², žije tu 113 945 obyvateľov a priemerná hustota zaľudnenia je 169 obyvateľov na km² (údaje k 31. 12. 2015). V okrese Trenčín je 37 obcí, z toho 3 mestá (Trenčín, Trenčianske Teplice a Nemšová).

Okres Trenčín leží na rozhraní Trenčianskej a Ilavskej kotliny. Zo severozápadu ho obklopuje pohorie Biele Karpaty, z východu Strážovské vrchy, z juhu Inovecké pohorie. Povrch územia je značne členitý. Pohoria majú prevažne charakter hornatín, z ktorých vystupujú chrbty, hrebene a tvrdoše z odolnejších hornín. Na mieste menej odolných hornín vznikli erózne doliny a kotliny. Riečne toky sprevádzajú pásy rovinných nív. Územie prechádza s narastajúcou nadmorskou výškou do mierne teplej a chladnej klimatickej oblasti. Najvyššiu nadmorskú výšku dosahuje Inovec (1042,2 m). Časť regiónu odvodňuje Váh, do ktorého sa z pravej strany vlieva Biela Voda, Vlára a Drietomica. Územie okresu sa nachádza v miernom klimatickom pásme.

Trenčín sa nachádza 120 km severne od hlavného mesta Bratislavy. Susedné okresy: Ilava, Prievidza, Bánovce n/B, Nové Mesto n/Váhom, dlhá severozápadná hranica je súčasne hranicou s Českou republikou. Významným faktorom Trenčianskeho regiónu je výhodné geografické umiestnenie v rámci Slovenska, uprostred hospodársky silne rozvinutého územia Bratislava – Trnava – Trenčín – Žilina, ako aj strategická poloha v dopravnom prepojení východ – západ a sever – juh. Okresom prechádza aj významný cestný koridor tvorený z väčšej časti diaľnicou medzi Bratislavou a Trenčínom. Plní úlohu kultúrneho, správneho a

hospodárskeho centra stredného Považia. Mesto Trenčín je krajským mestom, nachádzajú sa tu krajské inštitúcie, je sídlom Trenčianskeho samosprávneho kraja.

Veľký potenciál má okres aj v odvetví poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva, dopravy, stavebníctva a cestovného ruchu. Poľnohospodárska pôda zaberá dve pätiny územia. Lesné spoločenstvá v meste môžeme zaradiť do dvoch vegetačných stupňov. Listnaté dreviny výrazne prevládajú nad zastúpením drevín ihličnatých, dominujúcou drevinou je buk. Prírodné zdroje Trenčianskeho regiónu sú bohaté a rôznorodé. Nachádzajú sa tu ložiská rôznych stavebných materiálov - pieskovec, vápenec, štrk a tehliarsky íl. Veľký význam majú aj zdroje minerálnych vôd, pri ktorých sa rozvinuli prosperujúce liečebné kúpele. Výdatné termálne vody v kúpeľoch Trenčianske Teplice majú blahodárny účinok predovšetkým na ochorenia pohybového aparátu a liečbu nervových chorôb. Sírnaté teplé pramene sa používajú priamo bez úpravy na balneoterapiu. Región má dobré podmienky pre rozvoj slovensko-českej cezhraničnej spolupráce. Jedná sa o územie spojujúce významné európske aglomerácie, poloha vo významnom európskom dopravnom koridore sever - juh.

Región je charakterizovaný vysokým stupňom diverzifikácie priemyselnej výroby, silnou tradíciou priemyselnej výroby, remesiel a podnikania. S tým úzko súvisí existencia profesijných organizácií (komory), existencia prirodzených ekonomických a obchodných centier a centier služieb v regióne.

Priemyselná výroba je zastúpená najmä strojárskym priemyslom (TRENŠ, a. s. so zameraním na výrobu strojov na obrábanie kovov, KONŠTRUKTA – Industry, a. s.; STAVOKOV, spol. s r. o.), elektrotechnickým priemyslom (Leoni Autokabel Slovakia, s. r. o.), sklárskym priemyslom (Vetropack Nemšová, s. r. o. so zameraním na výrobu dutého skla), odevným a textilným priemyslom (Ozeta Neo, a. s.; Accord, a. s.), kožušníckym priemyslom, potravinárskym priemyslom (Intersnack Slovensko, a. s. v Trenčíne, Považský cukor, a. s. v Trenčianskej Teplej), drevospracujúcim priemyslom (NAZA, spol. s r. o.) a výrobou stavebných hmôt (Cemmac, a. s. v Hornom Srní). Medzi najvýznamnejších zamestnávateľov okresu, ktorý zamestnávajú viac ako 200 zamestnancov patria: Johnson Controls Trenčín, s. r. o. (ostatný výskum a experimentálny výskum v oblasti prírodných a technických vied), Letecké opravovne Trenčín, a. s. (oprava a údržba lietadiel a kozmických lodí), Vojenský opravárenský podnik Trenčín, a. s..

Z hľadiska poľnohospodárskej výroby sú v okrese rôzne pestovateľské podmienky. Rastlinná výroba v teplejších, nižšie položených častiach produkuje najmä kukuricu, obilniny, cukrovú repu a viacročné krmoviny. Významné je ovocinárstvo a pestovanie chmeľu. Vo

vyšších polohách sa pestujú prevažne zemiaky. So stúpajúcou nadmorskou výškou pribúdajú lúky a pasienky, na ktoré nadväzuje chov hovädzieho dobytku a taktiež chov ošípaných.

Okres Nové Mesto nad Váhom

Okres Nové Mesto nad Váhom má rozlohu 579,99 km², žije tu 62 555 obyvateľov a priemerná hustota zaľudnenia je 108 obyvateľov na km² (údaje k 31. 12. 2015).

Do malebného kraja Nového Mesta nad Váhom zasahujú tri horstvá: na západe Biele Karpaty s dominujúcou Veľkou Javorinou (970 m. n. m.), v strede severný výbežok Malých Karpát - tzv. Čachtické Karpaty s dominujúcim Veľkým Plešivcom (484 m. n. m.) a na východe Považský Inovec s vrcholmi Bezovca (743 m. n. m.), Pánskej Javoriny (943 m. n. m.), Vtáčieho víšku (910 m. n. m.) a Inovca (1049 m. n. m.). Mesto a okolie majú priaznivé mikroklimatické pomery s veľkým množstvom slnečných dní. Okres má v doline Váhu nížinný charakter s úrodnou pôdou. Dominujúcou je rekreačná oblasť Zelená voda. Zvyšok územia má horský charakter, kedy sa horské hrebene blížia nadmorskej výške 1000 m. n. m. V okrese Nové Mesto nad Váhom je celkovo 32 obcí, z toho dve mestá: Nové Mesto nad Váhom a Stará Turá.

Najväčšou riekou okresu je Váh s rovnobežným kanálom, na ktorom sú v Novom Meste nad Váhom a v Hornej Strede vybudované hydroelektrárne. Najväčšími prítokmi Váhu sú 27 km dlhá Bošáčka a 25,3 km dlhá Klanečnica. Rovnobežne s Váhom tečie Dudváh, ktorého zdrojníca Jablonka pramení na Myjavskej pahorkatine. Významnou vodnou plochou je Zelená voda, ktorá sa nachádza 2 km východne od Nového Mesta nad Váhom. Ide o sústavu umelých jazier a bázín, napájaných infiltrovanou vážskou vodou. **Jazero Zelená voda** vzniklo ťažbou štrku na ploche územia zasahujúcej do územia katastrov Nové Mesto nad Váhom a Beckov, ktorá sa v tomto území realizuje už približne 30 rokov. Súbežne s ťažbou sa jazero začalo využívať na kúpanie a v posledných rokoch slúži rekreačno-športový areál Zelená voda ako stredisko prímestskej, resp. víkendovej rekreácie občanov mesta. Je však známy aj mimo územia okresu.

Z pohľadu ochrany krajiny je okres Nové mesto nad Váhom charakteristický pomerne bohatým zastúpením chránených území. Do územia okresu zasahujú dve veľkoplošné chránené oblasti (CHKO Biele Karpaty, CHKO Malé Karpaty), maloplošné chránené územia (Čachtický hradný vrch, Javorníček, Tematínske vrchy, ktoré sú aj národné prírodné rezervácie), prírodné rezervácie (Hájnica, Plešivec, Turecký vrch, Veľká Javorina), národná prírodná pamiatka (Čachtická jaskyňa) a 15 prírodných pamiatok (z tých najznámejších Beckovské hradné bralo, Grúň, Haluzická tiesňava, Pavúkov jarok, Skala pri Beckove a Blažejová).

K zaujímavým a najvýznamnejším prírodným objektom okolia Nového Mesta nad Váhom patria nasledujúce chránené prírodné útvary, veľkoplošné a maloplošné chránené územia: **Beckovské hradné bralo** - najvýznamnejší objekt v oblasti Považského Inovca, ktorý je vhodný a využíva sa na horolezeckú činnosť. Ide o 60 m vysoký zvyšok vápencovej kryhy so zrúcaninami hradu pri obci Beckov; **Lipový sad v Beckove** - 2 mohutné lipy malolisté v Župnom sirotinci a vzácny lipový sad s pravidelne vysadenými 51 kusmi lipy malolistej; **Beckovská jaskyňa** - s dĺžkou 150 m, hĺbkou 70 m, bohatou krasovou výzdobu rôznych farieb. Účelom vyhlásenia jaskyne za národnú prírodnú pamiatku je zabezpečenie ochrany horninového masívu, v ktorom je situovaný podzemný systém Čachtickej jaskyne a súvisiace krasové javy (v katastrálnom území Nové Mesto nad Váhom a Čachtice); **Kálnická dolina** (pôvodne Krajná dolina) - mimoriadne hodnotná dolina krajinne i flóristicky (vyskytuje sa tu 14 orchideových druhov); **Hrádocké doliny** - doliny pri obci Hrádok sú turisticky prítiahľivým a vyhľadávaným kútom regiónu, sú bohaté na výskyt chránených druhov fauny a flóry akými sú jašterica zelená, zmijovec hladký, bocian čierny a višňa kríčková; **Modrovská jaskyňa** - najväčšia v Považskom Inovci, s dĺžkou 550 m pri hĺbke 45 m, pričom je reálny predpoklad jej ďalšieho pokračovania, priestory jaskyne predstavujú veľmi členitý dvojúrovňový labyrint, okrem niekoľkých menších siení ju tvoria dva väčšie dómy spojené 10 m hlbokou priepasťou (najväčší priestor - Dažďový dóm dosahuje rozmery 20 x 15 m pri výške 8 až 10 m); jaskyňa je však uzavretá a z dôvodu ochrany nie je voľne prístupná verejnosti; **Bradlo** (543 m) - dominantný vrch Myjavskej pahorkatiny utvorený z veľmi odolných vápencov, na vrchole sa nachádza Mohyla M. R. Štefánika; **Čachtický kras** - sústava 12-tich jaskýň v masíve Drapliaka, ktorá dosahuje úctyhodnú dĺžku a má krásnu výzdobu, jaskyne sú dostupné so sprievodcami – speleológmi; **Čachtická jaskyňa** bola prvýkrát objavená v roku 1956, postupne objavili ďalších viac ako 1300 m, v jaskyni sa nachádza bohatá kvapľová výzdoba, ponorné potoky a vyvieracky, v súčasnosti má viac ako 3000 m chodieb. a viacero ďalších.

Popri existencii bohatého prírodného potenciálu utvára určitý kolorit tohto prostredia aj kultúrno-historický potenciál, ktorý tvoria objekty nehnuteľných, hnutel'ných, muzeálnych a galerijných zbierok. Jedná sa predovšetkým o rôzne kultúrno-historické pamiatky ako hrady, zámky, kaštiele, kúrie, kostoly, kaplnky, kláštory, rôzne prvky ľudovej architektúry, sochy, nástenné maľby a i. Sú významným svedectvom historického vývoja územia.

Nové Mesto nad Váhom leží na Považí v mieste, kde sa údolie Váhu rozširuje do úrodnej nížiny. Leží na obchodnej ceste, ktorej význam siaha až do praveku. Táto poloha a úrodnosť kraja, boli predpokladom k tomu, aby sa lokalita stala obývanou už v staršej dobe kamennej. Za jedno z vôbec najstarších osídlení na Slovensku sa napríklad považuje sídlo človeka staršej doby kamennej v lokalite bývalej tehelne, ktorá pochádza z doby zhruba 240 000 rokov pred našim letopočtom a radia Nové Mesto nad Váhom medzi najvýznamnejšie paleolitické lokality na území Slovenskej republiky. Nové Mesto sa tak zaraďuje medzi najstaršie slovenské mestá. Na rozvoj mesta mali nepochybne vplyv aj ďalšie aktivity obyvateľov, či už veľký rozvoj remesiel, organizovanie dopravy tovaru po Váhu prostredníctvom vážskeho prístavu alebo vysoko rozvinutá poľnohospodárska výroba. Najmä tá mala veľkú zásluhu na vzniku priemyselných podnikov v 19. storočí orientovaných prevažne na spracovanie poľnohospodárskych výrobkov a výrobu potrieb pre poľnohospodárov. Dôležité je spomenúť minimálne tri z týchto továrničiek - výrobu rumu a likérov J. Krausa z roku 1842, továreň na mydlo A. Friedlera z roku 1850 a továreň na podkovy a iné výrobky zo železa H. Taubera z roku 1872. Podobný sortiment mala aj továreň Reisa, kde sa vyrábali najmä vidly, reťaze, klince. Mesto a najbližšie okolie bolo rovnako známe viacerými pálenicami.

Dôkazy bohatej a zaujímavej histórie Nového Mesta nad Váhom sú ozdobou jeho súčasnej podoby. K významným a neprehliadnuteľným architektonickým skvostom mesta patrí rímskokatolícky kostol s bohato zdobeným interiérom, ako aj prvkami starej románskej baziliky a neskoršími stopami gotiky. Bohatú barokovú výzdobu interiéru kostola, kaplnky a jedálne prepošstva vytvorili v 17. storočí znamenití talianski majstri, ktorí tu pôsobili celých pätnásť rokov. Hlavný barokový oltár kostola pochádza z roku 1672, je charakteristický dvojetážovou stĺpovou architektúrou. Priestor jedálne má strop pokrytý bohatou štukovou výzdobou rastlinných motívov. V miestnostiach 1. poschodia prepošstva je umiestnených 13 obrazov s podobizňami novomestských prepoštov zo 17. až 20. storočia. Kaplnka v budove prepošstva tvorí uzavretý priestor s bohato zdobenou klenbou. **Rímskokatolícky kostol** je považovaný za **najkrajší na Považí a jeden z najkrajších v strednej Európe**. Veľmi pôsobivým je zároveň **súsošie Kalvárie** pred kostolom pochádzajúce z roku 1737. V jednej

zo súčasných okrajových častí Nového Mesta (časť Mnešice), v bývalej mnešickej tehelni sa nachádza **sídlisko zo staršej doby kamennej**. Nálezy clactonských nástrojov opočloveka zaraďujú toto sídlisko medzi najstaršie na Slovensku. V mladších vrstvách sa nachádzajú pamiatky moustierske zo stredného paleolitu a szeletské i gravettské nástroje z mladšieho paleolitu. Je tu aj žiarové pohrebisko zo sklonku doby bronzovej.

K prítlačlivým kultúrno-historickým miestam pre návštevníkov patria aj miesta v okolí okresného mesta. Medzi najvyhľadávanejšie lokality svojou historickou hodnotou patrí neďaleká obec Beckov, ktorej pýchou je **Beckovský hrad**, z diaľky dobre viditeľná dominanta regiónu. Vypína sa na strmom, 70 metrov vysokom, skalnom brale, nad obcou. Hrad dokumentuje vyspelosť stredovekej architektúry a je neprehliadnuteľnou atrakciou tejto časti Považia. Hrad sa spomína už v Anonymovej kronike na prelome 12. a 13. storočia. Koncom 13. storočia, kedy ho vlastnil pán Váhu a Tatier - Matúš Čák Trenčiansky, patril medzi **najvýznamnejšie hrady v Uhorsku**. Zrúcaniny hradu sú vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku. Každoročne v júli sa tu konajú hradné slávnosti.

Medzi obcami Čachtice a Višňové sa nachádzajú zďaleka viditeľné a povestami opradené **zrúcaniny hradu Čachtice**. Hrad vznikol v prvej polovici 13. storočia, pričom patril medzi prvé hrady, ktoré zabezpečovali západnú hranicu Uhorska. Z tohto dôvodu sa hrad nikdy nestal prepychovým panským sídlom, bývanie na ňom bolo nepohodlné a jedinou, aspoň čiastočne zdobenou, stavbou bola kaplnka. Tajomným a známym sa stal hrad v súvislosti s jeho poslednou majiteľkou Alžbetou Báthoryovou, známou ako Čachtická pani, ktorá v túžbe po večnej kráse a mladosti údajne ovládaná ukrutnou vášňou sadizmu, sa dopustila zločinov, ktoré v Uhorsku, a nielen tam, dovtedy, ale ani potom, nemali obdoby. Medzi jej obeť patrilo údajne 650 dievčat. Zrúcaniny Čachtického hradu tvoria dodnes dobre identifikovateľné budovy, postupne sa dvíhajúce na hornom, strednom a dolnom hrade. Opevnenia si zachovali zvyšky pôvodných omietok s maľbami. V okolí hradu sa rozprestiera prekrásna prírodná scenéria so vzácnou flórou a faunou. Z hradu je nádherný výhľad na okolité svahy Malých Karpát, kopanice Myjavskej pahorkatiny a Považský Inovec. Legendy, ktorými sú opradené zrúcaniny hradu sú natoľko pútavé, že boli spracované nielen v literárnej, ale aj filmovej podobe.

O niekoľko kilometrov južne od Beckova a na dohľad cez Váh od Čachtického hradu dopĺňa reťazec stredovekých strážnych hradov Tematín. Najjužnejšie situovaná zrúcanina z pôvodných ôsmich strategických obranných hradov Považia je **zrúcanina gotického hradu Tematín**. Zároveň je jedným z najvyššie položených hradov na Slovensku, no tým skôr ho vidno z Považskej nížiny medzi Novým Mestom nad Váhom a Piešťanmi vysoko na končiar

jedného z vrchov Považského Inovca. Prvá zmienka pochádza z roku 1270 kedy patril kráľovi. Spolu s Trenčianskym, Beckovským a Čachtickým hradom zabezpečoval ochranu severozápadných pohraničných priesmykov Uhorska a zároveň chránil dôležitý brod cez Váh. Cisárske vojsko ho v roku 1710 spustošilo, neskôr hrad už neobnovili a postupne sa začal rozpadávať. Dodnes sú v hradnej zrúcanine dobre čitateľné jednotlivé budovy a opevnenia, zachovali sa aj obvodové murivá a konštrukcie.

Významná archeologická lokalita s nálezmi z obdobia rokov 1200-1000 pred n. l. prezentuje mohylu velatickej kultúry v obci Očkov - **mohylový kniežací hrob** (1300-700 pred Kr.), ktorá bola po prvýkrát preskúmaná v rokoch 1953-1956. Verejnosti je prístupná od roku 1966. Odkrylo sa tu asi 250 hrobov, našlo veľa zaujímavých predmetov z obdobia sťahovania národov, unikátny je nález alabastrovej urny, ktorá nemá obdobu v celej barbarskej Európe. Lokalita je pamiatkovo upravená so stálou muzeálnou expozíciou (kamenná konštrukcia priemeru 25 m s 8 m hĺbkovou komorou, expozícia Trenčianskeho múzea). Na jej území sa predpokladá i situovanie povestami opradenej „**Krvavej krčmy**“, v ktorej ozbíjali a zavraždili bohatých pocestných.

V Bošáckej doline, v obci Zemianske Podhradie, je vyhľadávaným **kaštieľ Ostrolúckych** s príslušným parkom, pôvodne renesančný, prestavaný v empírovom slohu. Pôvodne opevnený dvojvežový kaštieľ postavili v 17. storočí. Bol v majetku zemianskych rodín Príleských a neskôr Ostrolúckych, ktorých Adela je známa ako láska a múza národovca Ludovíta Štúra. Kaštieľ bol obnovený v 20. storočí. V súčasnosti je v zachovalom stave a slúži ako dom sociálnych služieb.

Medzi ďalšie zachovalé kaštiele v regióne patria: **neskororenesančný kaštieľ** s barokovými doplnkami v obci Brunovce, pôvodne neskororenesančný **kaštieľ v Častkovciach**, neskôr zbarokizovaný; opevnený **kaštieľ v Lúke** charakteristický štyrmi nárožnými vežami, **kaštieľ v Moravoch nad Váhom** a **kaštieľ v Kočkovciach** s príslušným parkom, zrekonštruovaný v roku 1972 stavebnou fakultou SVŠT. Hoci si väčšina kaštieľov v regióne zachovala svoju historickú hodnotu, nie sú prístupné verejnosti. Ich súčasné využitie neslúži účelom cestovného ruchu a návštevníci majú možnosť objaviť ich pôvodnú krásu len z exteriéru.

História robí zaujímavým aj mestečko Stará Turá, ktoré leží v pohraničí s Českou republikou, južne pod dominantou Bielych Karpát - Veľkou Javorinou. Mestečko je charakteristické hornatým okolím a **kopaničiarskym osídlením**, ktoré pokračuje západným a juhozápadným smerom Myjavskou pahorkatinou. Z pohľadu histórie patrila obec do čachtického hradného panstva až do zániku feudalizmu v Uhorsku, keď ju kráľ Matej Korvín

povýšil za preukázané zásluhy pri chytení Jána Švehlu na poddanské mestečko (oppidum) a na základe udeleného privilégia boli Staroturania oslobodení od platenia tridsiatku a iných mýtnych poplatkov vo všetkých krajinách uhorskej koruny. Toto privilégium, ktoré pomáhalo obchodnej a trhovej činnosti mestečka, niekoľkokrát potvrdili ďalší uhorskí panovníci. Významná je účasť Starej Turej v Slovenskom národnom povstaní. Stará Turá a okolitý kraj sa aktívne zúčastnili revolučných udalostí v rokoch 1848-49. V podjavorinských kopaniciach nachádzali útočisko sovietski vojaci a väzni, ktorí ušli z nemeckých zajateckých táborov ako i rasovo prenasledovaní. Obdobie Slovenského národného povstania v regióne dokumentuje aj **monumentálny pamätník SNP**, ktorý je miestom odpočinku 45 partizánov a nachádza sa na už spomínanom vrchu Roh. V severnej časti vrchu sa týči dynamická socha bojovníka. Po oboch stranách areálu je 7 kamenných kvádrov s menami obcí a osád zapojených do odboja pod Javorinou. Každoročne v auguste sa tu konajú spomienkové slávnosti.

Významné postavenie v okrese Nové Mesto nad Váhom majú elektrotechnický a strojársky priemysel. Spoločnosť Emerson, ktorá sídli v okresnom meste, je aktívna v oboch odvetviach a drvivú väčšinu produkcie exportuje (95 %). Je jednou z najväčších výrobných spoločností na elektromotory v strednej Európe. Zameriava sa na výrobu ultrazvukových a vibračných zväracích zariadení na zváranie plastov používaných najmä v automobilovom priemysle, ultrazvukových nástrojov a príslušenstva; priemyselné klimatizačné zariadenia, elektrické záložné zdroje, kĺbové zväzky a medené zbernice, ale aj výrobu napájacích zdrojov pre telekomunikačný priemysel a na poskytovanie komplexných energetických riešení pre IT a telekomunikačný trh. Spolu so spoločnosťami Samsung, Sony, Panasonic a Leoni patrí spoločnosť Emerson do prvej päťky najväčších elektrotechnických firiem na Slovensku. Jedna z najvýznamnejších slovenských strojárskych spoločností TRW Automotive (Slovakia), s. r. o., v Novom Meste nad Váhom sa orientuje najmä na osobnú a prevádzkovú bezpečnosť v automobiloch. Jej portfólio predstavuje brzdné systémy, riadiace systémy, bezpečnostné systémy/aktívne aj pasívne doplnkové interiérové produkty, vývoj a výskum všetkých týchto systémov. Dcérska spoločnosť sa orientuje na výrobu elektricky poháňaných systémov a systémov riadenia pre automobily. Významné postavenie v elektrotechnickom priemysle patrí výrobcovi svetiel – spoločnosti Hella Slovakia Front – Lighting, s. r. o., ktorá vo svojich dvoch prevádzkach v Kočovciach a Bánovciach nad Bebravou vyrába predné a signalizačné osvetlenie áut. Práve tento výrobný program patrí popri montáži LCD televízorov k ťahúňom slovenskej elektrotechniky. Spoločnosť Elster, s. r. o. zo Starej Turej, bývalý Premagas, vyrába zasa membránové, rotačné, piestové a turbínové plynomery. Do výroby plastov ale aj

elektrotechniky patrí Magna Slovteca, s. r. o., v Novom Meste nad Váhom, ktorá pre automobilový priemysel vyrába spätné zrkadlá a káblové zväzky.

Významným podnikom, ktorý si zachoval svoju činnosť až do súčasnosti, je CHIRANA T. Injecta, a. s., ktorá vyrába lekárske a dentálne nástroje a potreby. Sklársky priemysel reprezentuje spoločnosť Vetropack, s. r. o. Nemšová, ktorá vyrába sklené obaly pre domáci a zahraničný trh. V oblasti výroby obalov pôsobí aj spoločnosť Silgan Metal Packaging Nove Mesto, a. s., ktorá vyrába konzervové obaly (plechovky), technické obaly pre chemický priemysel, kanistre, vedierka, kónické veľkoobjemové plechovky pre chemický a potravinársky priemysel, okrasné obaly, uzávery – viečka na poháre.

V odvetví potravinárskeho priemyslu v okrese Nové Mesto nad Váhom pôsobí napr. Coca-Cola Beverages Slovakia v Lúke nad Váhom, odkiaľ na trh dodáva dojčenskú vodu Lucka a minerálnu vodu Matúšov Prameň.

Poľnohospodárstvo je v oblasti rastlinnej výroby zamerané na pestovanie obilnín, repky, zemiakov; v oblasti živočíšnej výroby na chov hovädzieho dobytku a ošípaných. V okrese sa darí ovocinárstvu a pestovaniu chmeľu. Chmelnice v okolí Nového Mesta nad Váhom predstavujú 34 %-ný podiel na celkovej ploche chmelníc na Slovensku.

Okres Myjava

Okres Myjava má rozlohu 327,44 km², žije tu 26 961 obyvateľov a priemerná hustota zaľudnenia je 82 obyvateľov na km² (údaje k 31. 12. 2015). V okrese je 15 obcí a 2 mestá: Myjava a Brezová pod Bradlom. Podľa regionalizácie cestovného ruchu SR, do Dolnopovažského regiónu však nepatria všetky obce okresu Myjava, ale len jeho časť (Brestovec, Hrašné, Chvojnica, Jablonka, Kostolné, Krajnú, Myjava, Podkylava, Polianka, Poriadie, Rudník, Stará Myjava a Vrbovce). Z toho dôvodu sa v tejto časti zameriame iba na vymedzené územie okresu, ktoré je súčasťou nami sledovaného regiónu. Okres Myjava patrí medzi malé okresy Slovenska, leží v západnej časti Slovenska, dlhá severná hranica okresu je zároveň štátnou hranicou s Českou republikou.

Centrálnu časť územia okresu zaberá Myjavská pahorkatina. Zo severu ju lemujú Biele Karpaty, z juhu a východu Malé Karpaty. Najvyšší bod územia, 690 m n. m., je na chrbte Bielych Karpát v katastri Starej Myjavy. Reliéf časti územia ležiaceho na Myjavskej pahorkatine má podobu pahorkatín, výraznejšie tvary sú na bradlových vápencoch. Biele Karpaty a Malé Karpaty sú prevažne hladko modelovaná vrchovina. Územie okresu leží v miernej klimatickej oblasti. Okres sa rozprestiera na rozvodí Moravy a Váhu, kde rieky pramenia, a preto sú krátke a ich vodnatosť je malá. Najväčšie z nich sú Myjava, ktorá pramení v Bielych Karpatoch, a Brezová prameniaca na Myjavskej pahorkatine. Myjavská pahorkatina je odlesnená, ostali len zvyšky dubových a dubovo-hrabových lesov. Vo vyšších polohách Bielych a Malých Karpát rastú najmä bučiny. Na dolomitoch a vápencoch Myjavskej pahorkatiny a Malých Karpát sú na viacerých miestach vysadené borovicové lesy. K chráneným živočíchom patria: mlok karpatský, salamandra škvrnitá, jašterice, sovy, myšiak lesný, užovka stromová. Z maloplošných chránených území sa v okrese nachádza 7 prírodných pamiatok: Bučkova jama, Chvojnica (rieka), Kožíkov vrch, Malejov, Šifflovci, Štefanová a Žalostiná.

Najvýznamnejším priemyselným podnikom okresu bola donedávna Slovenská armatúrka Myjava, vyrábajúca armatúry pre energetiku, vodárenské a plynárenské zariadenia. Veľký nárast nezamestnanosti v okrese spôsobili problémy v odbyte výrobkov tohto podniku a následné prepúšťanie pracovníkov, pretože takmer štvrtina ekonomicky aktívneho obyvateľstva bola zamestnaná v tejto akciovej spoločnosti. Výrobou armatúr sa zaoberajú aj iné firmy. V rámci rozvojových programov Trenčianskeho samosprávneho kraja v okrese Myjava je možné využiť existujúce voľné plochy na rozvoj strojárenského priemyslu, priemyslu plastov, výrobu nábytku a spracovanie dreva a výrobu stavebných prvkov.

V okrese Myjava prevláda pestovanie jačmeňa a pšenice. Na severe okresu v okolí Vrbovíc a Chvojnice ornej pôdy ubúda, prevládajú lúky a pasienky, na ktoré nadväzuje chov dobytka. Okres Myjava je veľkým pestovateľom liečivých rastlín s následným spracovaním (Herbex).

V okrese Myjava sa nachádza 1 vlek pre 275 osôb v lokalite Priepasné – Bradlo, ďalej v obci Krajné, a v Starej Myjave sa nachádza stredisko zimnej rekreácie s dvoma vlekmi s dĺžkou 460 m a detský vlek. Myjavská pahorkatina ponúka množstvo turistických trás smerujúcich na neďaleké vrchy Bielych a Malých Karpát, na Javorinu, Poľanu, Bradlo či na Čachtický hrad alebo na zrúcaniny hradu Branč.

V katastri obce Hrašné sa nachádza vodná nádrž Dubník I. a II. V letnom období ponúka možnosť kúpania a vodných športov, príležitosti pre hubárov, poľovníkov i

milovníkov jazdeckva. V okolí obce Rudník je významné šport. stredisko celého Myjavska. Na antukovom kurte sa usporadúvajú tenisové, nohejbalové i volejbalové turnaje pre rekreačných športovcov zo širokého okolia. Chotár obce Stará Myjava sa dá využiť v lete i v zimných mesiacoch. Kúpanie vo vodnej nádrži, rybolov, zber lesných plodov, pre náročnejších turistov možnosť výstupu na najvyšší vrchol Bielych Karpát - Javorinu. Pri vodnej nádrži je ihrisko na plážový volejbal a plážové kúpalisko. Okolie obce Košariská poskytuje možnosť turistických výletov po značkovaných chodníkoch (Bradlo, Klenová, pamätníky SNP, hrad Dobrá Voda).

Medzi známe turistické magistrály okresu patrí tzv. Štefánikova magistrála - Cesta hrdinov SNP, je zároveň súčasťou európskej turistickej trasy E8. Vyhľadávanou hlavne v zimnej sezóne je nenáročná trasa Vrbovce - Kubíkov vrch, Myjava - Podbranč vedie vlnitým kopaničiarskym terénom až k zrúcaninám hradu Branč. Mierne namáhavá trasa vedie z Vrbovíc na Kněžské hory, odmenou je pekný výhľad na celý kopaničiarsky kraj. Pre cykloturistov je zaujímavá asfaltová trasa Stará Turá - Bradlo. Cyklotrasy tvorí hustá sieť štátnych ciest II. a III. triedy, množstvo asfaltových účelových komunikácií vedúcich hlboko do dolín.

Okres Ilava

Okres Ilava má rozlohu 358,5 km², 60 703 obyvateľov a hustotu osídlenia 169 osôb na km². V okrese je 18 obcí a 3 mestá: Ilava, Dubnica nad Váhom a Nová Dubnica. Podľa regionalizácie cestovného ruchu SR, do Dolnopoľského regiónu však nepatria

všetky obce okresu Ilava, ale len jeho časť (Bohunice, Bolešov, Borčice, Červený Kameň, Dubnica nad Váhom, Dulov, Horná Poruba, Ilava, Kameničany, Košeca, Košecké Podhradie, Krivolát, Ladce, Mikušovce, Nová Dubnica, Pruské, Sedmerovec, Slávnica, Tuchyňa, Vršatské Podhradie a Zliechov). Z toho dôvodu sa v tejto časti zameriame iba na vymedzené územie okresu, ktoré je súčasťou nami sledovaného regiónu.

Územie okresu Ilava leží uprostred Ilavskej kotliny, patrí do Karpatskej sústavy – k Západným Karpatom. Hrebene Bielych Karpát tvoria hranicu s Českou republikou. Susediace

okresy – Púchov, Považská Bystrica, Prievidza, Trenčín, Žilina. Hydrografickou osou je rieka Váh a jeho prítoky. Klimaticky patrí k typu teplej, mierne vlhkej oblasti, prevládajú hnedé lesné pôdy.

Prvá písomná zmienka o Ilavskom okrese je doložená pápežskými vegestiami z roku 1332 – 1337. Za vlády Gejzu II vystavali v meste Ilava templári – rád rytierov – templársky hrad. Neskôr slúžil ako kláštor a dnes je nápravno-výchovným zariadením. V 15. storočí získalo mesto mestské práva, erb, pečať. Tieto sa za celú históriu až dodnes nikdy nemenili.

Ilavský okres je v podstate chudobný na prírodné zdroje. Suroviny a materiály pre spracovateľský priemysel sa dovážajú. Národohospodársky význam má ložisko vápenca v obci Ladce, využívané na výrobu cementu a vápna. Suroviny vhodné na tehliarsku výrobu sú v ložiskách Ilava a Tuchyňa. Výskyt nerastov: sialitická surovina - Ladce, stavebný kameň Dubnica nad Váhom, štrkopiesky - Vážska niva, vápenec – Krivoklát a Ladce.

Okres Ilava má silnú tradíciu strojárskej a elektrotechnickej výroby. Výhodou tohto regiónu pre investorov je to, že po diaľnici je ľahko dopravne dostupný na trase Žilina – Trnava, taktiež od českých hraníc vzdialený len niekoľko kilometrov. Priemyselná výroba je zastúpená najmä strojárskym, elektrotechnickým, automobilovým, drevospracujúcim a potravinárskym priemyslom, ale aj výrobou stavebných hmôt. V rámci zamestnanosti a podnikania v meste je pozitívom existencia väčších podnikov, ktoré v katastri podnikajú. Najväčším podnikom, ktorý sídli v meste Ilava, je Halla Visteon Slovakia, s. r. o. - výrobný závod, ktorý sa orientuje na výrobu klimatizačných jednotiek pre automobilky Kia, Hyundai, Ford, VW, BMW, McLaren, Porsche a ďalšie. Medzi najväčších zamestnávateľov patria: Delta Electronics (Slovakia), s. r. o.; Hanil E-HWA Automotive Slovakia, s. r. o.; Leoni Autokabel Slovakia spol. s r. o.; TEMPO, spol. s r. o.; Power – One, s. r. o.; Považská cementáreň, a. s.; KOAM, s. r. o.; Matador Industries, a. s.; Dubnický metalurgický kombinát, s. r. o.; Neways Slovakia, a. s.; Enics Slovakia, s. r. o.; SLOVZINK, a. s., Košeca; TERMONOVA, a. s.; Agrofarma, s. r. o., Červený Kameň. Priemysel je sústredený predovšetkým v mestách okresu: v Ilave, Dubnici nad Váhom, v Novej Dubnici, a potom v Ladcoch a Košece.

Z hľadiska poľnohospodárskej výroby má kraj rôzne pestovateľské podmienky. Rastlinná výroba v teplejších, nižšie položených častiach kraja produkuje najmä kukuricu, cukrovú repu, pšenicu a olejninu. Vo vyšších polohách sa pestujú prevažne zemiaky. So stúpajúcou nadmorskou výškou pribúdajú lúky a pasienky na ktoré nadväzuje chov hovädzieho dobytku a oviec.

Región má výborné prírodné podmienky na rozvoj cestovného ruchu. Okres Ilava bol zaradený do Euroregiónu Biele Karpaty. V okrese sú dve chránené krajinné oblasti - Biele Karpaty a Strážovské vrchy. Chránenou oblasťou prirodzenej akumulácie vôd je stredná časť Strážovských vrchov. Medzi chránené územia sa zaraďujú štyri národné prírodné rezervácie: Strážov, Vápeč, Vršatecké bradlá, Vršatecké hradné bralo. Na území sú dve prírodné rezervácie - Červenokamenské bradlo a Nebrová a sedem prírodných pamiatok: Biely vrch, Brezovská dolina, Dračia studňa, Krivoklátska tiesňava, Krivoklátske lúky, Skalica a Strošovský močiar. Na území obce Vršatské Podhradie sú prírodné pamiatky Biely vrch, kde sa vyskytuje vzácny druh orchideí - vstavačovec bazový a Brezovská dolina s čučoriedkovým vresoviskom. V okrese sa nachádza 34 pamiatok a 56 objektov, ktoré sú zapísané v ústrednom zozname kultúrnych pamiatok SR. K najzaujímavejším patrí v Ilave Ilavský hrad, Mešťanský dom, Mestská zvonica, kaplnka, kaštieľ a Mauzóleum G. Barossa v mestskej časti Klobušice, barokový rímskokatolícky kostol, budova zájazdného hostinca a mýta s rodovým erbom grófa Xavera Königsegga a manželky Márie Esterházyovej. Nepatrné zrúcaniny Vršateckého hradu sa nachádzajú nad obcou Vršatské Podhradie. Sú vsadené do strmých skál bradiel a vytvárajú krásnu prírodnú dominantu Bielych Karpát. V obci Bohunice sa nachádza bohunická kúria - bývalé šľachtické sídlo, v ktorom svoj voľný čas trávila spisovateľka Ľudmila Podjavorinská. V Pruskom je františkánsky kláštor, kaštieľ, farský kostol sv. Petra a Pavla.

Okres Ilava je charakteristický diverziou vidieckej krajiny, zachovalým jedinečným ľudovým umením, zvykmi a folklórom, čo vytvára priaznivé predpoklady pre rozvoj vidieckeho turizmu a agroturistiky. Celý región má mimoriadne výhodné podmienky pre pešiu turistiku a cykloturistiku. V zimnom období sú dobré podmienky aj pre zimné športy. V tomto regióne môžeme tri vleky v Zliechove, dva vleky v lokalite Vršatec-Chmelová a v lokalite Červený Kameň v zime slúžia lyžiarom dva vleky.

5. Tradičné jedlá Strednopovažského regiónu

Tradičná kuchyňa je založená na spracovaní domácich potravín – obilnín, hydiny, vajíčok, húb. Varila sa celá škála mliečnych kyslých polievok, do ktorých sa pridávali huby, strukoviny, zemiaky. Z mlieka a múky sa varila omáčka, ktorou sa polievali múčne kaše alebo pečivo. V oblasti Javorníkov sa ako hlavné jedlo jedol kabač, pečený na kapustnom alebo javorom liste, poliaty omáčkou potrháný na kúsky. V obciach v okolí Trenčína medzi tradičné štedrovečerné jedlá patrili napríklad dlhé a hrubé slíže s makom a tvarohom, fazuľová kaša so zemiakmi, ryžou a maslom, slivková omáčka zo sušených sliviek a húb, smažené hríby s krupicou, mliekom a vajíčkami; repová polievka zo sušenej bielej repy a krúp; kapustnica, žitné osúchy z kysnutého cesta, zapletaný kysnutý koláč baba, cestnice – kysnutý lekvárový koláč poliaty mliekom, posypaný makom a cukrom, oplátky, sušené slivky, jablká, orechy. Na fašiangy sa vyprážajú šišky, fánky a pije sa hriate pálené zajedané s oškvarkami. K tradičným veľkonočným jedlám patrí veľkonočná baba alebo baránok zo žemlí, údeného mäsa a vajec.

Tradičné bolo aj hydínové mäso, huspenina, kapusta s údeným mäsom, solený tvaroh, krupicová alebo ryžová kaša v mlieku, varené sušené slivky, chrenová omáčka. Na svadby sa zvyčajne zabila krava alebo jalovica a varila sa drobová polievka z hovädzích držíek, tenkého čreva a zrn obilia a parená polievka s rascou. Svadobným koláčom bola calta, pil sa riedený lieh s cukrom kvit alebo slivovica, borovička. V okolí Nového Mesta nad Váhom sa slivovica pridávala aj do cesta pečiva, ktoré sa vyprážalo na masť. V obciach pod Javorinou bola starým jedlom vajcovo-klobásová omáčka, ktorá sa varila robotníkom pri ťažkých poľnohospodárskych prácach. Slávnostným jedlom bola bočporová omáčka z hydínových drobov. Bežným, ale obľúbeným zasa zelené halušky alebo opantané slíže.

Zoznam jedál špecifických pre Strednopovažský región je uvedený nižšie.

Predjedlá

Drožd'ová nátierka I

Suroviny: maslo, cibuľa, droždie, vajcia, soľ

Drožd'ová nátierka I

Suroviny: cibuľa, olej, droždie, strúhanka, mlieko, vajcia, soľ

Teplá drožd'ová nátierka

Suroviny: cibuľa, maslo, droždie, žĺtky, soľ, mlieko, strúhanka, petržlenová vňať

Rybia pena so zelerom

Suroviny: zelerová vňať, uvarená biela ryba bez kosti, rybí vývar, biely jogurt, kečup, prášková želatína, citrónová šťava, štiplavý kečup, žerucha, soľ, mleté čierne korenie

Bumbaj šalát

Suroviny: ryby, v šupke uvarené zemiaky, natvrdo uvarené vajcia, nakladané uhorky, soľ, majonéza, hlávkový šalát

Šalát z rýb a rakov

Suroviny: ryby, mäso z rakov (kreviet alebo krabov), natvrdo uvarené vajcia, čerstvé uhorky, hlávkový šalát, majonéza, cukor

Jalec pod šubou

Suroviny: zemiaky, cvikla, mrkva, majonéza, solený jalec, petržlenová vňať

Polievky

Kapustnica s melenci

Suroviny: masť, cibuľa, klobása, hladká múka, mletá červená paprika, voda, kapustová šťava, kyslá kapusta, hladká múka, soľ, mleté čierne korenie

Polievka z repy

Suroviny: repa, maslo, hladká múka, mäsový vývar, vajcia, žemle

Šurdica

Suroviny: suchá fazuľa, kyslá kapusta, údené mäso, čili paprika, masť, cibuľa, cesnak, sladká mletá červená paprika, mleté čierne korenie

Zabíjačková polievka

Suroviny: bravčové nožičky, bravčové kosti z karé, rebierok a pod., bravčová pečeň, nové korenie, cibuľa, soľ, jačmenné krúpy, cesnak, majorán

Sladká fazuľová polievka

Suroviny: tmavá fazuľa, koreňová zelenina, olej, mletá červená paprika, soľ, čierne korenie, bobkový list, údené mäso, rezance, sladká smotana

Polievka z králika

Suroviny: predná časť králika, mrkva, petržlen, zeler, kaleráb, cibuľa, hrášok, celé nové a čierne korenie, soľ, bobkový list, uvarené cestoviny

Základný rybací vývar

Suroviny: zeler, petržlen, mrkva, cibuľa, rybacia hlava, rybacie kosti, bobkový list, celé nové a čierne korenie, citrónová kôra, soľ

Rybárska polievka so zemiakmi

Suroviny: drobné ryby, väčšia ryba, zemiaky, cibuľa, petržlen, maslo, celé čierne korenie, bobkový list, petržlenová vňať, soľ

Rybacia polievka z kapra

Suroviny: masť, cibuľa, mletá červená paprika, voda alebo rybací vývar, kapor (telo, ikry, hlava, plutvy), mleté čierne korenie, muškátový orech, soľ, koreňová zelenina, kyslá smotana, žemle, petržlenová vňať

Polievka s taštičkami

Suroviny: rybací vývar, taštičky plnené rybím mäsom, petržlenová vňať; taštičky – múka, vajce, voda, uvarené rybacie filé, cibuľa, soľ

Hlavné jedlá

Jalec na cesnaku

Suroviny: jalec, ocot, cesnak, masť, sladká mletá paprika, soľ, zemiaky, rozmarín

Bošácky králik so slivkami

Suroviny: ocot, mleté nové a čierne korenie, cibuľa, králik, maslo, bošácka slivovica, sušené slivky; omáčka – olej, cibuľa, šampiňóny, červené víno, ríbezľový džem, mladé cibuľky; príloha – cukety, čerstvé slivky

Pečená kačica so strúhankou

Suroviny: kačica, vajcia, hrubá múka, masť, cibuľa, soľ, rozmarín

Králičí paprikáš

Suroviny: olej, cibuľa, mletá červená paprika, rozporciovaný domáci králik, soľ, voda, kyslá smotana, hladká múka

Veľkonočná baba

Suroviny: bravčové plecko, klobása, údená slanina, žemle, uškvarená slanina, žĺtky, bielky, soľ, mleté čierne korenie, vajce (na potretie)

Hubičky

Suroviny: bravčové vnútornosti, soľ, bobkový list, cesnak, mlieko, smotana, hladká múka, ocot

Čerešňové halušky

Suroviny: hladká múka, voda, čerešne, soľ, tvaroh, cukor, mletá škorica, maslo

Vajcové trhance

Suroviny: hladká múka, vajce, soľ, omáčka - maslo, hladká múka, mlieko, vajcia, soľ

Hruškové cestnice

Suroviny: hladká múka, uvarené sušené hrušky, soľ, maslo, mak, práškový cukor

Opatance

Suroviny: krupicová múka, vajce, soľ, pšeno, masť, cibuľa, soľ

Múčanka

Suroviny: krupica, voda, masť, maslo, bryndza, soľ

Pohánka s droždím

Suroviny: pohánka, pór, cibuľa, olej, droždie, soľ, mleté čierne korenie, petržlenová vňať, voda, cesnak, majoránka

Koláče

Repový koláč

Suroviny: cukrová repa, droždie, hladká múka, masť, soľ

Beneše

Suroviny: zemiaky, droždie, mlieko, cukor, polohrubá múka, masť, soľ, maslo, cesnak

Kysnutý slivkový koláč

Suroviny: kvások – vlažné mlieko, cukor, droždie; cesto – polohrubá múka, soľ, kryštálový cukor, maslo, žĺtky; navrch – slivky, práškový cukor, škoricový cukor; posýпка – hrubá múka, práškový cukor, maslo

Pečené koblihy

Suroviny: zemiaky, polohrubá múka, maslo, vajce, práškový cukor, soľ, droždie, masť, slivky, vajce

Sviatočné jedlá

Krúpna baba z Fačkova

Suroviny: zemiaky, krúpy, oškvarky, údený bôčik, mleté čierne korenie, cesnak

Pupáčky s makom

Suroviny: cesto – hladká múka, droždie, mlieko, cukor, vajce, soľ, voda; navrh – mlieko, maslo, med, mak na posypanie, práškový cukor

Vianočná hríbová polievka

Suroviny: maslo, cibuľa, hladká múka, voda, soľ, sušené hríby (vopred namočené), sladká smotana na varenie, ocot

Novoročný rybací šalát

Suroviny: ryby v oleji (sardely, matjesy), kyslé rybky, kyslá uhorka, červená cibuľa

6. ZOZNAM VYBRANÝCH PODUJATÍ STREDNOPOVAŽSKÉHO REGIÓNU PROPAGUJÚCICH POTRAVINY

Veľkonočné tradície, trhy ľudových remesiel Ilava 2016

Miesto konania: Myjava
Termín konania: Marec
Web stránka: www.myjava.sk

Smädní Sokoli 2016 Trenčín (PIVNÉ SLÁVNOSTI a PIVO)

Miesto konania: Trenčín
Termín konania: Máj
Web stránka: www.facebook.com/sokolovnapub

Novomestský Pivný festival 2016 Nové Mesto nad Váhom - 4. ročník

Miesto konania: **Nové Mesto nad Váhom**
Termín konania: August
Web stránka: www.doubleagency.sk

Sviatok piva Myjava 2016

Miesto konania: Myjava
Termín konania: August
Web stránka: www.myjava.sk

VINUM LAUGARICIO 2016 - 12.ročník

Miesto konania: Trenčín
Termín konania: December
Web stránka: www.expocenter.sk

Literatúra

AUREX – MUNICON. 2009. Územný plán mesta Trenčín – Stratégia rozvoja mesta Trenčín. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <http://www.trencin.sk/tmp/asset_cache/link/0000121414/Strategia%20rozvoja%20mesta%20Trencin_def_text.pdf>

BEŇUŠKOVÁ, Z. a kol. 2005. *Tradičná kultúra regiónov Slovenska : prehľad charakteristických znakov*. Bratislava : Veda, 2005. 244 s. ISBN 80-224-0853-0.

ESTRANKY.SK. 2016. Strednopovažský región. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.geografia-cestovneho-ruchu.estranky.sk/clanky/geografia-cestovneho-ruchu-slovenska/strednopovazsky-region.html>>

EURODOTÁCIE, s.r.o. Stratégia rozvoja cestovného ruchu v Novom Meste nad Váhom s napojením na okolitý región. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <http://www.nove-mesto.sk/resources/File/strategia_rozvoja_cr_v_novom_meste_s_napojenim_na_okolity_re.pdf>

GFK. 2015. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Trenčianskeho samosprávneho kraja na roky 2013 – 2023. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <<https://www.tsk.sk/buxus/docs/PHSR%20FINAL.pdf>>

JUHÁSZOVÁ, V. 2015. Slovensko má 1600 prameňov. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <<http://domov.sme.sk/c/7584098/slovensko-ma-1600-pramenov-pozrite-si-mapu-znamych-lokalit.html>>

MIŠKOVÍČ, R. a kol. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Nové Mesto nad Váhom. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <http://www.nove-mesto.sk/resources/File/phsr_nove_mesto_nad_vahom.pdf>

NASEOBCE.SK. 2013. Okres Ilava – základné informácie o okrese. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <<http://naseobce.sk/okresy/54-ilava>>

NASEOBCE.SK. 2013. Okres Myjava – základné informácie o okrese. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <<http://naseobce.sk/okresy/56-myjava>>

PILKOVÁ, S. 2013. *Poklady slovenskej kuchyne : dolné Považie, stredné Považie, horné Považie*. Bratislava : Ikar. 187 s. ISBN 978-80-551-3227-3.

PLESNÍK, P. a kol. Stratégia rozvoja vidieka Trenčianskeho samosprávneho kraja na roky 2013 – 2020. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <https://www.tsk.sk/buxus/docs/SRV_FINAL_schval._Z.TSK.pdf>

STOLIČNÁ - MIKOLAJOVÁ, R. - NOVÁKOVÁ, K. 2012. *Kulinárna kultúra regiónov Slovenska*. Bratislava : Veda, 2012. 496 s. ISBN 978-80-224-1257-5.

TRENČIANSKY SAMOSPRÁVNY KRAJ. 2016. História [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <https://www.tsk.sk/cestovny-ruch/historia.html?page_id=141>

TRENČIANSKY SAMOSPRÁVNY KRAJ. 2016. Príroda [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <https://www.tsk.sk/cestovny-ruch/priroda.html?page_id=2279>

TRRA. Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta Nové Mesto nad Váhom 2016 – 2023. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <http://www.nove-mesto.sk/resources/File/phsr_2016_2023_nove_mesto_nad_vahom.pdf>

ÚRAD PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY TRENČÍN. 2010. Regionálna analýza trhu práce ÚPSVAR Trenčín. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete:

<http://www.upsvar.sk/buxus/docs/urady/TN/STATISTIKA/Regionalna_analyza_UPSVRTN_2010.pdf>

ÚRAD PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY TRENČÍN. 2012. Regionálna analýza trhu práce ÚPSVAR Trenčín. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete: <http://www.upsvar.sk/buxus/docs/urady/TN/STATISTIKA/Regionalna_analyza_UPSVRTN_2012.pdf>

VRŠATEC. (n.d.) Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Ilava 2014 – 2020. [online]. [cit. 2016-05-12]. Dostupné na internete:

http://www.ilava.sk/library/files/Docasne/PHSR_2014-2020%20Ilava.pdf

<http://varecha.pravda.sk/recepty/surdica-fotorecept/8281-recept.html>

<http://varecha.pravda.sk/recepty/opatance/5774-recept.html>

<http://varecha.pravda.sk/recepty/pupaky-s-makom/34619-recept.html>

<http://varecha.pravda.sk/recepty/krupna-baba/4978-recept.html>

<http://varecha.pravda.sk/recepty/kacka-so-struhankou/26001-recept.html>